

HELENA DOBROVOLJC – MANCA ČERNIVEC

ALI JE VEČER *SREDIN* ALI *SREDNI*?

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.10](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.10)

VPRAŠANJE

Že leta opažam, da na MMC uporabljajo izraz *sredni* namesto *sredin*. Danes mi je spet padel v oči članek z isto besedo: <https://www.rtvsllo.si/sport/kosarka/drzavno-kosarkarsko-prvenstvo/stavka-kosarkarskih-sodnikov-odnesla-sredne-in-cetrtkove-tekme/687408>. Vprašal sem več starejših slavistov in nobeden se ne strinja s tako rabo. Na Radiu in TV Slovenija vedno uporabljajo *sredin*, tako kot smo se učili v šoli še v prejšnjem tisočletju.


ODGOVOR


Samostalnik *sreda* v pomenu ‘tretji dan v tednu’ uvršča Anton Bajec v monografiji *Besedotvorje* (1952) med t. i. »personificirane« samostalnike, iz katerih je mogoče tvoriti pridevnike tudi z obrazilom *-in*. Druga pridevniška tvorjenka, izpeljana iz samostalnika *sreda*, pa je *sredni*, izpeljanka z obrazilom *-ni* (iz *sreden*) (po analogiji s *sobota – soboten, sobotni*).

Vrstne pridevniške izpeljanke iz poimenovanj za dneve v tednu imajo lahko različna priponska obrazila:

- obrazilo *-ov* (*ponedeljkov, torkov, četrтков, petkov večer*),
- obrazilo *-ni* (*sobotni večer; sredni večer*),
- obrazilo *-in* (*sredin večer*),
- obrazilo *-ski* (*nedeljski večer; v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) tudi ponedeljski*).

Sistem knjižnega jezika pri tvorjenkah iz samostalnika *sreda* dopušča rabo obeh pridevniških tvorjenk – *sredni* in *sredin*; o tem, katera je za rabo v knjižnem jeziku bolj priporočljiva, pa odločajo prevladujoče navade jezikovnih uporabnikov.

Helena Dobrovoljc ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si ■  <https://orcid.org/0000-0002-3568-8453>

Manca Černivec ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ manca.cernivec@zrc-sazu.si ■  <https://orcid.org/0000-0003-2811-2154>



V preteklosti so jezikoslovci pridevnik *sredin* odsvetovali, čeprav je v rabi očitno živel, kakor trdite tudi sami. V sodobni rabi pa se je pridevnik *sredni* že umaknil pridevniku *sredin*. Odraz te ugotovitve je tudi slovarska redakcija v drugi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (2014), v katerem je uporabnik usmerjen k pridevniku *sredin*:

sréden -dna -o prid. (ê)

sredin: rad se je spominjal srednih pomenkov po večerji

srédin -a -o (ê)

pridevnik od sreda: sredina seja državnega zbora; sredino popoldne

Širša obrazložitev

Jezikoslovno preganjanje tvorjenk iz samostalnikov ženskega spola, ki ne pomenijo »določne ženske osebe in žive stvari«, se je začelo že v 19. stoletju (Cigale, Pleteršnik) in dobilo pravilo v prvem in drugem slovenskem pravopisu – SP 1899 (Levec) in SP 1920 (Breznik). Naraščajoča raba pa je vplivala na omehčanje tega pravila, kar se je pokazalo v pravopisu leta 1935, v katerem sta avtorja Breznik in Ramovš že kodificirala oblike, kot so *Zvonov urednik*, *po vedkovo določilo*, *vodikov sulfid*, *smokvin list*, *Jutrov dopisnik*, *puškino kopito*, *Ljubljaničini pritoki* ... Nekatere od teh oblik so izzvale kritiko, zato je revidirana in s čitankarskimi slovnici usklajena izdaja iz leta 1937 prinesla tudi spremembe (npr. *pritoki Ljubljanice*).

Stanje v tedanji rabi povzema Anton Bajec v monografiji *Besedotvorje* (1952), v kateri – kritičen do Breznikovega in Pleteršnikovega purističnega zavračanja v rabi živih tvorjenk – opozori na ustrezno določilo SP 1950, kar komentira takole:

- Tvorba svojilnih pridevnikov iz samostalnikov, ki izražajo živo osebo, je popolnoma korektna: *materina skrb*, *hčerin svet*, *mačehina skrb*, *sestrina kamrica*, *Marijini laski* ...
- Svojilni pridevniki z obrazilom *-in* so izpeljani tudi iz živalskih pridevnikov (*kravino mleko*), pogosto jih nadomeščajo tvorjenke z obrazilom *-ji*, ki izkazuje »splošno svojino« (*kravje mleko*). Zaradi potrebe po edninski svojini so nastale dvojnice: *grličin* – *grlični*, *kunin* – *kunji*. Samo oblike z *-in* imajo zlasti samostalniki na *-ka* in *-ha*, pri katerih bi drugačne tvorbe preveč spremenile podobo: *kavka* – *kavkin* (ne *kavčji*), *ščuka* – *ščukin* (ne *ščučji*). Kadar ni poudarjena ednina, si jezik pomaga drugače, tudi z obrazilom *-ov* (*lipov les*).
- V knjižnem jeziku pridevnike na *-in* delamo tudi iz »mlajših« imen rastlin (*astrin cvet*, *bananin sad*, *citronin sok*, *endivijino seme*, *gladiolin list*, *melonin sad*, *metin čaj*, *mirtin venec*, *platanin list*, *potonikin cvet*; redko pri starejših: *marjetičin cvet*).
- Pridevnike na *-in* tvorimo tudi iz tako imenovanih posebljenih (personificiranih) samostalnikov (*Matica* – *Matičina izdaja*; *luna* – *lunin krajec*). V razdelku

o obrazilu *-ov* (str. 26) Bajec med **personificirane** samostalnice sicer prišteva tudi **imena za mesece, dneve in prste na roki**: *aprilovo vreme, suščev prah, grudnove kvatre; ponedeljkova, torkova, petkova jed; mezinčev, sredinčev, prstančev, kazalčev ...*

Ko govorimo o samostalniku *sreda*, ga lahko uvrstimo med tiste, po Bajčevo »personificirane« samostalnice, iz katerih lahko (ob obrazilu *-en*) izpeljemo tudi pridevnike z obrazilom *-in*. Sistem torej omogoča obe pridevniški tvorjenki, o tem, katera je za rabo v knjižnem jeziku v posameznih kontekstih bolj priporočljiva, odloča ustaljenost v rabi, na kar opozarjajo jezikoslovci že približno 80 let: kodicirano jezikovno normo določajo kolektivne navade; če je knjižni jezik odraz teh navad, je razlogov za nesporazume zelo malo.

Poglejmo, kako je z jezikovnimi navadami pri tvorbi pridevnikov iz samostalnika *sreda* in kako se odražajo v slovarjih knjižnega jezika od leta 1970 dalje.

(1) *Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970–1991)*

V prvi izdaji SSKJ (1970–1991) je iztočnici *sredin* pripisan normativni kvalifikator *neustaljeno*, ki zaznamuje »[b]esed[o], pomen ali zvez[o], ki se kljub dosedanjim prepovedim dosti uporablja« (Uvod v SSKJ: § 157). Raba je ponazorjena z zgledom *sredino popoldne*, predlagano je, da uporabniki pridevnik *sredin* nadomeščajo s *sreden*.

srédin -a -o prid. (ê) *sreden*: sredino popoldne

sréden -dna -o (ê) pridevnik od *sreda*: rad se je spominjal srednih pomenkov po večerji

(2) *Slovenski pravopis 2001*

V *Slovenskem pravopisu 2001* se usmerja od pridevnika *sredin* k nevtralni oz. navadnejši sopomenki (§ 23) *sreden* (ki je tehnična iztočnica, kontekstualno je uslovarjena le določna oblika tega pridevniškega para, ki izraža vrstni pomen):

srédin -a -o (ê) *sreden*: ~o popoldne

sréden -dna -o (ê)

srédni -a -o (ê) ~ večer

(3) *Slovar slovenskega knjižnega jezika 2 (2014)*

V drugi izdaji SSKJ (2014) so prikazane aktualne knjižnojezikovne navade, zato je tudi slovarsko prikazana nevtralnost pridevnika *sredin* (k rabi tega nadrejenega sinonima glede na jezikovno rabo slovar celo usmerja: prikazano z ležečim tiskom (Uvod v SSKJ2: § 49)):

sréden -dna -o prid. (ê) *sredin*: rad se je spominjal srednih pomenkov po večerji

srédin -a -o (ê) *pridevnik od sreda*: sredina seja državnega zbora; sredino popoldne

Ali je ta sprememba v slovarju knjižnega jezika podkrepljena s stanjem v rabi?

Da, v rabi se je pridevnik *sredni* umaknil pridevniku *sredin*, kar izkazuje pregled stanja v korpusnem gradivu.

Preglednica 1: Pojavljanje pridevnika *sredni* in *sredin* v korpusih *Gigafida 2.0*, *Janes* in *slWac*

| Samostalnik | Splošna svojina, vrsta | Edninska svojina |
|---------------------|------------------------|------------------|
| <i>sreda</i> | <i>sredni</i> | <i>sredin</i> |
| <i>Gigafida 2.0</i> | 208 | 10.200 |
| <i>Janes</i> | 192* | 699 |
| <i>slWac</i> | 453* | 4890 |

Opomba: Z zvezdico (*) je označen visok korpusni šum. Zapisana je izkazana pogostnost iskanega zaporedja črk, ki ni zanesljiva. Ročni pregled izpisov namreč izkazuje, da pogosto sploh ne gre za iskani pridevnik, temveč za pogovorni zapis (**sredni* namesto *srednji*, npr. *srednja šola*) ali tipkarske napake (pridevnike, ki niso izpeljani iz dneva v tednu).

Pojav ni omejen zgolj na ta samostalniško-pridevniški par, se pa ustaljenost v rabi od primera do primera razlikuje, kar kaže primerjava pogostnosti pridevniških tvorjenk iz samostalnikov *ajda* in *vlada*.

Preglednica 2: Pogostnost pridevniških tvorjenk iz samostalnikov *ajda* in *vlada* v korpusih *Gigafida 2.0*, *Janes* in *slWac*

| Samostalnik | Splošna svojina, vrsta | Edninska svojina | Snov |
|---------------------|------------------------|------------------|--------------|
| <i>ajda</i> | <i>ajdni</i> | <i>ajdin</i> | <i>ajdov</i> |
| <i>Gigafida 2.0</i> | 0 | 35 | 4831 |
| <i>Janes</i> | 0 | 0 | 1066 |
| <i>slWac</i> | 0 | 58 | 3695 |
| <i>vlada</i> | <i>vladni</i> | <i>vladin</i> | |
| <i>Gigafida 2.0</i> | 102.683 | 774 | |
| <i>Janes</i> | 5118 | 71 | |
| <i>slWac</i> | 35.262 | 315 | |

KORPUSNI VIRI

Gigafida 2.0 = Simon Krek idr., *Corpus of Written Standard Slovene Gigafida 2.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2019, <http://hdl.handle.net/11356/1320>.

slWaC = *slWaC, Slovenian corpus from the web*, <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=slwac>.

Janes = *Janes, Jezikoslovna analiza nestandardne slovenščine*, <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=janes>.

LITERATURA

Bajec 1950–1959 = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950–1959.

Breznik 1920 = Anton Breznik, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1920.

- Levec 1899** = Fran Levec, *Slovenski pravopis*, Dunaj: Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig, 1899.
- Breznik – Ramovš 1935** = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: izdalo in založilo Znanstveno društvo, 1935.
- Breznik – Ramovš 1937** = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1937.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V, Ljubljana: Državna založba Slovenije, ¹1970–1991, <https://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>, spletna objava 2014.
- SSKJ2** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (¹1970–1991), www.fran.si.